

Norsk ekonomi klarar inte både minskande oljeintäkter och höga ohälsotal

Dagens Nyheter den 22 februari 2021

Det finns stora likheter mellan de nordiska ekonomierna men också betydande skillnader. Under de senaste tre åren har jag som ledamot i en sysselsättningsutredning i Norge fått sätta mig in i arbetsmarknadsproblemen där.

De höga oljeinkomsterna är den tydligaste skillnaden mellan de offentliga finanserna i Norge och dem i övriga nordiska länder. Men minskande oljeintäkter framöver skapar stora anpassningsproblem: statsfinanserna försvagas på samma sätt som vid stora skattesänkningar men utan de positiva effekter på arbetsutbudet som dessa innebär. Detta kommer ovanpå de offentligfinansiella påfrestningar som följer av en åldrande befolkning.

Ökad sysselsättning är en nyckelfaktor för att hantera utvecklingen. Norge har en internationellt sett hög sysselsättning, men den har inte stigit som i till exempel Danmark, Sverige och Tyskland under det senaste decenniet. Arbetslösheten är låg. Fast andelen av befolkningen i arbetsför ålder som uppbär hälsorelaterade ersättningar – sjukpenning (sykepenger), rehabiliteringsbidrag (arbeidsavklaringspenger) eller förtidspension (uføretrygd) – är hela 17 procent. Det är högst i OECD och ungefär dubbelt mot i Sverige

Befolkningens medicinska hälsotillstånd tycks inte vara sämre i Norge än i andra länder. En troligare förklaring till de höga talen för hälsorelaterade ersättningar är en medikalisering av vad som i själva verket är arbetsmarknadsproblem. Det är bakgrunden till att den norska regeringen 2018 tillsatte det så kallade Sysselsettingsutvalget med professor Steinar Holden som ordförande.

Arbetet har bedrivits på ett sätt som inte vore möjligt i Sverige. I en första fas utarbetade sex experter, varav jag var en, ett antal förslag i syfte att minska bidragsberoendet och öka sysselsättningen. I en andra fas utökades utredningen med ledare för arbetsmarknadens åtta huvudorganisationer – fyra från vardera arbetsgivar- och den fackliga sidan. Det skrevs ett nytt betänkande som just publicerats. För detta utgjorde den ursprungliga expertrapporten en viktig input.

Arbetets uppläggning speglar ett mer korporativistiskt system än i Sverige med ett stort inslag av trepartssamarbete mellan fack, arbetsgivare och regering. Man kan tala om en utpräglad samförståndskultur. Ett i bokstavig mening talande exempel är att jag på det första mötet i fas två, utifrån inläggen runt bordet, försökte räkna ut om det var en arbetsgivar- eller fackrepresentant som hade ordet. Det gick inte.

Ett konsensusinriktat trepartssamarbete betyder att beslut får bred förankring. Samtidigt är det svårt att enas om förändringar. Detta märktes tydligt i utredningen.

Arbetsmarknadsparterna tillförde värdefull ”praktisk” kunskap. Men slutsatserna från fas ett urvattnades: de tidigare förslagen om reformer blev ibland till förslag om fortsatt utredning.

Det var också lättare att enas om sysselsättningsåtgärder som ökar de offentliga utgifterna än om kostnadsänkande åtgärder i välfärdssystemen.

Betänkandet i fas två innehåller ändå flera förslag av intresse från ett svenskt perspektiv:

- Försöksverksamhet med större möjligheter att kombinera förtidspension och arbete än i dag. Arbetsgivarnas intresse att anställa personer med hälsoproblem ska bli större genom att lönen kan "hälsojusteras": det ska gälla även heltidsarbetande med lägre produktivitet som är medicinskt betingad. Samtidigt ska dessa få partiell förtidspension.
- Fortsatt utredning av en modell där arbetsgivaren betalar tio procent av sjukpenningen efter tre månader. I gengäld kortas den inledande perioden av en sjukskrivning då arbetsgivaren står för hela sjukpenningkostnaden. Det ska stärka arbetsgivarnas incitament att förebygga långa sjukskrivningar, som de har större möjligheter att påverka än korta. En sådan omläggning bör kombineras med en försäkringsordning för småföretag och undantag för nyanställda med i förväg kända stora hälsoproblem.
- Utbildningsåtgärder bland annat genom att det blir en rättighet att få fullfölja gymnasieutbildning, utökade insatser för elever med otillräckliga kunskaper från grundskolan, bättre studiestöd för vuxna och större möjligheter att kombinera utbildning med arbetslöshetsersättning. NAV – som motsvarar både Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan i Sverige – bör få mer resurser för uppföljning och kompetenshöjning.
- Kraftigt vidgad användning av anställningsstöd. Sådana lönesubventioner är enligt samstämmiga studier det mest effektiva arbetsmarknadsprogrammet. Men det har använts mycket mindre i Norge än i Sverige.

Forskarna i utredningen hade också förslag som inte fick majoritetsstöd. Dit hörde sänkning av ersättningsgraden i sjukförsäkringen från nuvarande 100 till 80 procent efter sex månader och införande av en möjlighet till provanställningar, vilket inte finns i dag. Här står mål om högre sysselsättning och mål om höga skyddsnät för redan anställda i konflikt med varandra.

Jag ser en risk att kombinationen av samförståndskultur och starka egalitära strävanden kommer att lägga stora hinder i vägen för försöken att få fler i arbete.

Lars Calmfors